

אחריות המשלח היכא שנהרג השליח

ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי: (בראשית מו, ל) כתב רש"י וז"ל ומדרשו - סבור הייתי למות שתי מיתות בעולם הזה ובעולם הבא, שנסתלקה שכינה ממני, והייתי אומר שיתבעני הקדוש ברוך הוא מיתתך, עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת. מבואר ברש"י שיעקב אבינו ע"ה היה מפחד שיענש בגלל שהוא גרם ל"מיתתו" של יוסף.

ראיה מדוד המלך

הפוסקים לדורותיהם דנו במקרים שונים ששליח נהרג שלא באשמת המשלח האם יש עליו אחריות וחיוב תשובה. הראשון שמדבר על זה הוא בשו"ת מהר"י ווייל (סימן קכה) והוא מביא ראיה מהא דגרסינן בפרק חלק (סנהדרין צה, א) אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך, על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרגו שאול ושלישת בניו, (משום שדוד גרם להריגת נוב עיר הכהנים משום שהלך לשם בברחו מפני שאול וקיבל מהם לחם, ושאול הרג כל העיר. ועי"ז נמסר שלשת ילדיו של שאול להגבעונים משום שנשלל מהם פרנסתם מהעיר). רצונך יכלו זרעך או תמסר ביד אויב, אמר לפניו רבונו של עולם מוטב אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעי. אלמא אף על גב דדוד המלך ע"ה לא פשע במידי רק שעל ידו באו לתקלה אפילו הכי נענש. כ"ש הכא שבשליחותו בא אליו הרע הזאת דאיכא למיחש לעונש יסורין. עוד הביא הא דאיתא במסכת שבת (קמט, ב) כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסים אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא. ומסיק שטוב שתקבל עליך ייסורין כגון תעניות מ' יום. ואם יש לו בנים קטנים תן להם כפי נדבת ידך ותנצל מצוקה וצרה.

שיטת מהר"ם

בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן מד) דן על מקרה שקרה בבריסק דליטא להגאון מוהר"ר בינש ז"ל, המעשה שהיה כך היה שהוא בא לנקש על פתח הרב ז"ל כדי לבקש על נפש נער אחד מקרוביו ומיודעיו להליץ בעדו להקל מעליו מתח דינו שפסקו עליו. הרב הנ"ל נבהל וחשב שאותו האיש בא לעשות עמו רעה לקחת נקמתו ממנו ומיראתו נעל בעדו פתח החדר ונשא תיבה אחת משא כבד והניח לפני פתח החדר ובסבת זה נחלה ונפל למשכב, ואף שהלך אחר זה יום או יומים על משענתו בחוץ וקבל רפואות מרופא נכרי אחד אבל בסוף נפטר לעולמו.

גרם הריגה

והשיב שאין לאיש הזה כלל דין רוצח ואפ"י גרם מיתה אין כאן, דלא עבד מידי, ולא דמי לשיסה בו את הכלב או כפתו וסוף החמה דההוא מקרי גרמא משום שעשה דבר מה, אבל בנ"ד אפילו גרמא ליכא. ולא דמי להא דאיתא בפ' החובל (ב"ק צא) שהמבעית את חברו פטור מדיני אדם וחיוב בדיני שמים, דהכא איהו אבעית נפשיה ואין עליו דין עונש. אלא שהיות ועל ידו נתגלגל הדבר יש לדמותו לתשובת מהר"י ווי"ל (הנ"ל), וא"כ בעובדא דידן יש לומר שמחויב לקבל עליו עונשים מאחר שבסבתו באה הרעה הזאת. אבל מ"מ יש לחלק דהתם אותו

נהרג לא גרם המיתה לעצמו וכן כל אותן שנהרגו ע"י דוד לא פשעו ולא גרמו מיתה לעצמם משא"כ בנ"ד. וגדולה מזו כתב מהרש"ל בתשובותיו (סי' צ"ו) על מעשה שאירע בימיו על אחד שרדף אחר נער להכותו וליסרו, ואותו הנער רץ מפניו ונפל בגומא אחת ונטבע בה ומת, ופטרו מלהצריכו לקבל תשובה מטעם שהנער גלגל המיתה לעצמו כי מי כפה אותו לקפוץ בגומא, ואף שהיה נרדף מ"מ היה לו להתבונן לאיזה מקום יבר, כ"ש בנ"ד. מ"מ מאחר שהאיש הזה חושש לעצמו ורוצה לקבל עליו עונשין יסורין על שהאלקים אנה לידו מקרה כזה כאשר יאמר "משל הקדמוני" אסדר לו דרכי התשובה כאשר ירוני מן השמים.

"התשובה של מהר"ם"

וזה מה שכתב לו לעשות, בראש יתענה ארבעים יום רצופים. ואח"כ יתענה בכל שבוע ג' ימים ולא יאכל בשר ולא ישתה אפילו שכר בכל יום התענית, ולא ישכב על כרים וכסתות משך שנה תמימה חוץ מן השבתות ויו"ט ולא ירחץ גופו ולא יחוף ראשו כ"א פעם אחד בחדש. מיד שיבא לק"ק בריסק ישכב תחת מפתן בהכ"נ בשעת יציאה מב"ה ויניח לדרוך עליו. ישב שנה תמימה אחורי דלת בהכ"נ. וילך בכל חדש פעם אחד עם עשרה בני אדם וישתטח על קבר הגאון ז"ל בבכיה וצעקה ויבקש ממנו מחילה כן יעשה עד כלות שנים עשר חדש. לא יבא לשום סעודה ושמחה ולא לשום טיול ושחוק ותענוג עד כלות שנה תמימה. יתענה כל בה"ב עד כלות ג' שנים, לא ישתה שום שכר וכ"ש דבש ויין שרף דרך שכרות עד חמש שנים, לא בסעודת מריעות ולא בביתו. אחר יציאת בהכ"נ ילקנו השמש בינו לבין עצמו מלקות ארבעים בכל יום ב', דהיינו פעם אחד בשבוע עד כלות י"ב חדש ואחר שיקיים כל זה הנני גוזר בגזרתינו הקשה גזירת נח"ש על כל מי שיביישנו בדברים לקרותו רוצח או אונאת דברים הדומים לזה והעובר יחוש לעצמו מחויא דרבנן.

בשו"ת צמח צדק (הקדמון סימן ו) נשאל על עובדא באחד ששלח לחבירו ממקום למקום בשליחות וקבע לו שכירות ונתן לו מיד מקצת הדמים והלך השליח לדרכו ועבר על גשר שהיה מונח מעל המים ששם רגילים לילך הולכי רגל והוחלק שם ונפל למים ונטבע ומת, ונשאו ונתנו לפני התלמידים אם צריך המשלח כפרה כיון שבשליחותו נטבע.

ומביא הצ"צ דברי מהרי"ו (הנ"ל) שיש עליו מדה של אחריות, עוד הביא מספר באר שבע שכתב על הגמ' בחלק וז"ל מכאן פסקתי על מעשה שהיה יהודי אחד ששלח את חבירו בשליחות בשכירות חוץ לעיר ובלכתו נהרג השליח, שראוי ונכון הוא שהמשלח יקבל עליו תשובה מאחר שעל ידו נהרג. וכתב שאולי הבאר שבע לא ראה ולא ידע שכבר קדמהו מהרי"ו בתשובותיו, ומהרש"ל בתשובותיו (סימן צו) ומהר"ם לובלין (הנ"ל) הביאו תשובת מהרי"ו.

והוסיף שעל פי זה היה נמנע מלשלוח שליח יהודי בשעת חירום, וכן מזה על ידי אחרים אלא שלא בידו היה למחות ועשו כן פעמים הרבה בעל כרחו שלא מדעתו.

שליח בשכר

אמנם העיר על עיקר הפסק וטוען כשהשליח הוא בשכר אין המשלח צריך כפרה כלל, דכיון דהכתוב אומר "ביומו תתן שכרו וכו'" כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו", ופרש"י אל

השכר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה בכבש ונתלה באילן, משמע דדבר מצוי הוא ושכיח הוא

שפועל מת מחמת מלאכתו ומתחלה כשנשכר למלאכה אסיק אדעתיה לשמא יפול וימות, ולכן הזהירה תורה לתת שכר שכיר בזמנו, וא"כ למה יתחייב בה"ב השוכר את הפועל. ואלו הוא היה הגורם ראוי לכל ישראל שלא לשכור פועל ישראל כיון דמצוי הוא שיגרום מיתה לחבירו. ובמס' אבות (פ"א מ"ה) תנן ויהיו עניים בני ביתך, ופירש הרמב"ם והרע"ב שצריך שיהיו שמשים בביתו עניים ולא עבדים, והיאך ילמדו חכמינו ז"ל מוסר לאדם במה שיהיה לו לתקלה ח"ו. וליכא למימר דלא מיירי רק במלאכות שעושים בבית שאין בה סכנת נפש, דהא לאפוקי מעבדים קאתי שלא יהיו שמשיו עבדים אלא עניים, משמע דדומיא דעבדים קאמר מה עבדים עושים כל מלאכה אפילו לעלות בכבש ולתלות באילן, אף שמשיו עניים כך, אלא ודאי כיון שהפועל יודע שיש לו סכנה בדבר ואפילו הכי הוא נשכר תו אין השוכר הפועל מיקרי גורם כלל.

האם מותר לשחק כדור רגל אמירקאי (football) בשביל פרנסה

[בשו"ת אג"מ (חו"מ ח"א סי' קד) נשאל האם מותר להתפרנס ממשחק זריקת הכדורים שנקרא באל בלע"ז שיש לחוש לסכנה כדאירע לאחד מכמה אלפים שנסתכן. והשיב דיש להתיר, דהא מפורש בב"מ על קרא ד"ואליו נושא נפשו" מפני מה נתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו, אלמא דמותר להתפרנס אף כשאכא חשש סכנה לאופן רחוק. וממילא אף כשיש חשש שיהרוג אחרים באופן רחוק כזה מותר, דמאי שנא מחשש דליהרג בעצמו דגם להרוג את עצמו יש איסור לא תרצח ומ"מ מותר בחשש רחוק כזה לצורך פרנסה, דאם לא נימא כן לא היה רשאי בעל האילן לשכור אותו. ומסיים דאחר זמן הראו לו שבנוב"ת (יו"ד סי' י) ג"כ פסק כן לענין להתפרנס מצידת חיות.]

הזיק שהגיע לממונו של השליח

מוסיף הצ"צ דמה"ט פסק (בשו"ת הרשב"א המיוחס ל) הרמב"ן (סימן כ) הובא בשו"ע (חו"מ סוף סימן קפח) שאם הגיע היזק בממון השליח מחמת שליחתו פטור המשלח. ומה שהביא בשו"ע (חו"מ סימן קעו) דעת יש מי שאומר שאם נתפס אחד בדרך מחמת שליחות שולחיו שצריך המשלח לפדותו, היינו דווקא כשהוא שלוחו בחנם דאז הוי כשאול לו אבל לא כשהוא בשכר. ולכן מסיק הצ"צ שאין זה צריך כפרה כששלחו בשכר.

הנה בשו"ע (חו"מ קעו, מח) כתוב שמי ששולח חבירו בעסקיו ונתפס, י"א דאם הלך בשבילו בחנם חייב לפדותו, דהוי ליה עליו כשואל שחייב באונסין, ויש חולקין. שיטה הראשונה הוא שיטת הגהת מרדכי (פרק האומנין רמז תסא) וז"ל אם ראובן הלך בשליחות שמעון בשכר ונתפס בדרך ולא בסבת שמעון דאין חייב לפדותו, אבל אם בחנם הלך בשליחותו חייב לפדותו, דשאלה שייכא בגוף בעלים. ואע"ג דלא דמי ממש דבגוף האדם לא שייך גניבה ואבידה כמו גבי אומנין, מ"מ נראה כדפי' כדאיתא פ"ק דסנהדרין מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו. ועל דרך זה הביא הב"י (חו"מ סימן קפח) מש"כ המרדכי (פרק השוכר סי' שסז) שפסק רבינו מאיר על האב ששלח את בנו בשליחות ונתפס כיון שהלך בשליחותו אם כן היה גופו שאול

לאביו ומחויב לפדותו בכדי דמיו דלא גרע מבהמתו, ובסוף התשובה כתב היכא שיש לו לבן אם האב חייב לפדותו כשהוא שואל גופו למלאכתו זה צריך עיון, אמנם זה פשוט היכא דליה ליה לבן כופין האב לפדותו. וכתב הב"י דיש להתיישב אם מחייבו מפני שהוא בנו כדמשמע בראש התשובה, או אם מחייבו מטעם שהוא שלוחו כדמשמע בסוף שורש קנ"ה במהרי"ק וצריך עיון. וצ"ע שגם כאן כתב שחייב משום שהוא שלוחו. ואולי כוונתו במה שמסופק אם חייב הבן היכא שיש לו כסף לבן, דאי משום שואל מאי נ"מ. עוד הביא הב"י מש"כ מהרי"ק (שורש קנה) דעד כאן לא קאמר רבינו מאיר אלא התם שהלך הבן בשליחות האב ולא לצרכו שייך למימר דנעשה גוף הבן שאול לאב, אבל היכא דעיקר הליכת השליח לא היתה אלא לצורך עצמו ואגב אורחיה עשה שליחות, זה לא שייך לומר שגופו היה שאול למשלח.

בן המשאיל חפץ לאביו

[בספר פתחי חושן (ח"ג פ"ז הע' סה) הביא דברי הגרע"א (סי' יד) שלפי הר"ן שהשואל ספר אינו חייב באונסין שאין כל הנאה שלו משום שנהנה המשאיל בפרוטה דרב יוסף, א"כ גם בצירור של מהר"ם הרי הבן מקיים מצות כיבוד אב, א"כ פטור האב מדיני שואל, וצ"ל שמהרי"ק לא נחת לשיטת הר"ן אבל א"כ יכול האב לומר קי"ל כדברי הר"ן, ונשאר בצ"ע. וכתב שם לפי"ז שכל פעם שהבן משאיל דבר לאביו ג"כ פטור.]

שיטת הרשב"א (רמב"ן)

והחולק הוא שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (הנ"ל), וז"ל מי שהגיע לו היזק בממון שלו מחמת שליחות שולחו או שהעלילו עליו מחמת השליחות והפסידוהו ממון, אם על המשלח לשלם לו נזקו אם לאו. תשובה אין המשלח חייב בתשלומי נזק השליח. שלא מצינו תשלומי נזק אלא בנזקי עצמו או בנזקי ממנו. אבל בנזק שהגיע לשליח מה היזק המשלח ומה הגיע לו מחמת פשיעתו. כ"ש אם השליח שכיר, כדכתיב ואליו הוא נושא את נפשו, ודרשינן שעל שכרו עלה בכותל ונתלה באילן, כלומר ולפעמים שיפול ממנו וימות.

ועי"ע בשו"ת מהרשד"ם (חו"מ סימן תלה) שמביא מעשה שהיה שראובן העמיד בנו משרת לשמעון והזהירו שלא ישלחנו בדרכים חוץ לעיר, לימים שלח להבחור שילך למקום פלוני וכשיצא מן העיר פגעו בו לסטים והרגוהו ה' ינקום נקמתו עם דם עבדיו, ועתה בא ראובן וטוען שכיון שבשליחות שמעון נהרג בנו שחייב לשלם לו דמיו. ועוד כי הוא התרה בו שלא ישלחוהו. ואמר שהבן היה מכלכל ומפרנס אנשי ביתו, ולכן הכל תלוי על שמעון לשלם. ושמעון טוען כי הנער גדול ואם הוא שלחו לא היה לו לילך, דמו בראשו היה שהלך כי לא הכריחו אדם ע"ז.

והשיב מהרשד"ם שדבר פשוט הוא שהדין עם שמעון, אם לא בדרך חסידות, כי בודאי על ידו הגיע לבחור מה שהגיע, וראוי לשמעון לפייס לזקן, אבל מן הדין אין כאן חיוב כלל. ומוכיח כן ממש"כ הרשב"א (הנ"ל) מובא במהרי"ק (שרש קנה) שאין המשלח חייב בתשלומי נזק השליח.

עוד הוכיח מדאמרינן בפ' הכונס שהמדליק את הגדיש כו' היה גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף עמו חייב, פרש"י שחייב על הגדי ועל הגדיש ואינו פטור משום דקם ליה בדרבא מיניה, משום שאינו חייב מיתה על העבד הואיל ואינו כפות היה לו לברוח. ומה התם שהוא המיתו בידיים אפ"ה פטור ממיתה ומתשלום מטעם שהיה לו לברוח, הכא שהוא לא עשה שום נזק אלא אחרים עשו בלא דעתו לא כ"ש שהוא פטור מטעם שהיה לו שלא לילך.

מתה מחמת מלאכה

עוד כתב "לרווחא דמלתא" שאפי' בלא טעמא שלא היה לילך המשלח פטור, ואפי' שנניח שזה השליח שאול למשלח פטור, שהרי כתב הטור (חו"מ סימן ש"ס) בשם הרמ"ה מי ששואל בהמה לילך לדרך ידוע ובאו עליו לסטים באותו דרך או חיות רעות שפיר חשיב מתה מחמת מלאכה, ואף על פי שמדברי הטור משמע שהרא"ש חולק עליו, מ"מ אפשר שלא אמר כן למעשה אלא שסתר ראיות הרמ"ה אבל למעשה לא היה הרא"ש מוציא ממון נגד סברת הרמ"ה. ואפי' אם נניח שיחלוק הרא"ש על הרמ"ה א"א להוציא ממון נגד סברת הרמ"ה.

בעליו עמו

וכ"ש שיודה הרא"ש בנ"ד, שע"כ לא קאמר הרא"ש אלא בשואל בהמה כו' שאין הבעלים עמו, אבל כששואל האדם שאז אותו האדם השואל עוסק במלאכת השואל, איך אפשר לחייב בנזק שאירע לשליח שהוא השואל הא קי"ל "בעליו עמו לא ישלם", ולא שנא שהיה עמו באותה מלאכה של הפרה ממש ולא שנא במלאכה אחרת פטור, והכא תכף ומיד נמצא עמו במלאכה.

ומטעם זה תמה מדברי מהר"ם ז"ל שהביא מהרי"ק (הנ"ל) על האב ששלח בנו בשליחותו ונשבה הבן אפילו אינו סומך על שלחנו כיון שהלך בשליחותו א"כ היה גופו שאול לאביו ומחוייב לפדותו עד כדי דמיו, הרי אפי' נניח שהוא שאול גמור הוא פטור דלא גרע מבעליו עמו. וצ"ע שלכאורה אין הילדים של אדם קנויים לו א"כ אין כאן "בעליו" עמו, וצ"ע ג.

שיטת החת"ס שאין מחלוקת

בשו"ת חת"ס (חו"מ סי' נב) טוען שאין כאן מחלוקת בין הרשב"א והגהת מרדכי, דהגהת מרדכי מיירי שנתפס שלא בסבת המשלח ומשו"ה חייב כשואל שחייב בכל אונסין, והרמב"ן מיירי שנתפס בסיבות השליחות וה"ל כמתה מחמת מלאכה דלאו לאוקמי בכלתיה שאילתיה, אבל כל אונס שלא מחמת וסבת שמעון חייב לפדותו גם להרמב"ן ואין כאן מחלוקת. וזה חידוש גדול שלא הוזכר כלל ברמב"ן שדווקא מחמת השליחות, ומסתימת לשונו משמע שבכל אופן פטור שהוא לא הזיקו, וצ"ע. עוד העיר בספר פתחי חושן שהרי הרמב"ן כתב שבשכיר פטור משום "דעליו נושא את נפשו", ושם הרי מיירי בהיזק שהגיע מחמת העבודה, א"כ משמע שבכה"ג מיירי היכא שאינו מקבל שכר ובכל זאת פטור הרשב"א.

האם האב קונה בתו

ולפ"ז כתב החת"ס שמי שמושכר אצל בעה"ב, ויש לו להשוכר בת קטנה והבעה"ב שלחה בחנם, ואירע לה הפסד בגופה בעה"ב פטור, כיון שהבת נקנה להאב מן התורה למכרה לאמה וה"ל זה המשלח שואל מהאב, ששאל לו בתו לשליחותו, והאב שהוא בעליו של בת עמו

בשכירות אצל בעה"ב, ע"כ נפטר מאונסי הבת ובתר עניא אזיל עניותא. וכבר תמהו עליו שלכאורה אע"פ שיש לאב זכות למכור בתו אין הבת רכוש, וא"כ לא שייך הפטור של בעליו עמו בזה שהאב שכור לשואל.

היכא שהמשלח אשם

נחזור לדברי מהרשד"ם שדן על ראיות מהרי"ו שיש לחייב המשלח במה שקרה לשליח, שמה שהביא ראיה ממה שאמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך, על ידך נהרגו נוב עיר הכהנים וכו', כתב דלא דמי דהתם דוד היה הגורם שהוא נתן המכשול לפני אחימלך ששאל ממנו לחם וחנית והוא נתן לו לפי תומו על פי מה שהגיד לו שדבר המלך נחוז, ולא הרגיש אחימלך שיהיה לו סכנה בדבר. ודוד היה לו לידע שאם יודע הדבר למלך שיהיה לאחימלך סכנה בדבר. וכמו כן דואג ושאל נכשלו על ידו גם, כי המה חשבו שאחימלך נתן לו לחם וחנית במזיד, לכך ראוי לדוד להיות נענש כי בענין זה נקרא הוא הגורם.

וכן נמי הא דמייתי מהרי"ו ראיה מפרק שואל דאמר התם כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא, אין ענינו לכאן, דהתם מסיק דילפינן מן "ענוש לצדיק לא טוב", והיינו דוקא צדיק המעניש את חבירו שהוא עשה משהו, אבל אם הצדיק לא עבד מידי אלא בני אדם עומדין עליו והקב"ה נפרע מהם, אין הצדיק ראוי להיות נענש על זה.

ועוד ראיה לזה מהא דפרק קמא דגיטין (ז, א) שלח מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדין עלי ובידי למוסרן למלכות, ומסיק התם "דום לה' והתחולל לו", דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהם לבהמ"ד והן כלין מאליהן. ואם איתא דמי שחבירו נענש על ידו אפילו כשאין הוא הגורם יהא הוא נענש על זה, היאך שלח לו דום לה' וכו' השכם והערב וכו', כיון שגם הוא עצמו יהא נענש על זה, אלא ודאי דבכה"ג שאין הצדיק עצמו מעניש אותו ואין הוא הגורם למעשים שעושים לו אלו שעומדין עליו הקדוש ברוך הוא נפרע מהם ודאי דאינו נענש על זה.

והוא הדין נמי בנדון זה באחד ששכר פועל שפועל מכניס את עצמו מדעתו לסכנת נפש בשביל שכרו ודאי שאין בעה"ב השוכרו מיקרי גורם אם יארע תקלה לפועל מתוך המלאכה, ואין זה מיקרי חבירו נענש על ידו דפרק שואל, דהתם מיירי שהצדיק מעניש אותו ואין ענין ההוא לכאן. לכך מסיק מהרשד"ם שאין להשולחו שום פשיעה במיתת השליח בדרך ואין צריך כפרה, אבל כתב שכל זה להלכה ולא למעשה, שאחרי שהקדושים אשר בארץ המה מהרי"ו ואחריו נגררו מהרש"ל ומהר"ם לובלין שהביאו דבריו וגם בעל הבאר שבע, כולם כתבו שצריך כפרה קצת, אין אני כדאי לחלוק עליהם, וצריך כפרה כמו שכתבו המה שיתענה מ' יום, ואם יש לו בנים קטנים יתן להם מה בתורת צדקה וינצל מצרה וצוקה.

במקרה הזה הקל הצ"צ על המשלח אבל במקרה דלהלן אע"פ שגם שם הסיק שמעיקר הדין אין דין על המשלח, אבל בכל זאת החמיר עליו מאוד מאוד.

בשו"ת צמח צדק (סימן צג) נשאל על עובדא כואב לב, מעשה שהיה כך היה: הלך ר' יעקב כ"ץ עם משרתו לעיר "לאב" שהיה שני פרסאות מעיר "ניקלשפורג", ביום ששי אכלו פת

שחרית והלכו לחזור לעירם, ובאו אל כפר אחד שהיה כמהלך שעה וחצי מעיר ניקלשפורג והזמן היה שעה אחד אחרי הצהריים, ואז ראו שהרוח מתחזק והולך וסוער, והיה שם נפח אחד גוי שהיה מכירו אמר לו אתה יעקב בא אל ביתי כי קור לך, הלך הוא והנער אל הבית ההוא וישבו שם לנוח ולפוש, אמר להם הנפח כדאי לכם שישארו פה, אז אמר ר' יעקב אל הנער שיכול לישאר אם הוא רוצה, אבל הנער לא הסכים משום שרצה להיות בבית לשבת. ואמר להם הנפח שהרוח הולך ומתחזק וסוער מאד אז אינו כדאי ללכת, אז אמר ר' יעקב אל הנער שאינו רוצה להשאר פה אמנם אתה תוכל לישאר פה כי אין אתה חזק כמוני לילך בטוב, והשיב לו הנער אם אין אתה רוצה לישאר פה גם אני איני רוצה לישאר פה, "באשר תלך אלך", ונתן הנפח לנער כובע משלו גם נתן לו בתי ידים משלו והלכו לדרכם, והרוח היה מתחזק והולך והשלג היה מנשב וכסה כל דרכים, והלכו עד שהגיעו לעמק וגשר מעל העמק והשלג היה מכסה העמק והגשר, אמר אל הנער ראה לפניך ולך אחרי שלא תפול אל העמק, והיה מגשש במקלו לכוון הליכתו על הגשר והנער הלך אחריו ונתקו רגליו מעל הגשר ונפל אל העמק, וטרח הוא והצילו מן העמק אבל אז נתקררו, בסוף נשאר הנער על אם הדרך ור' יעקב המשיך דרכו לכיוון העיר, והגיע לעיר כמעט מת ושלחו אחרי הנער ולא מצאו עד שבת בבוקר, ואז מצאו אותו מת.

הכל בידי שמים חוץ מצנה ופחים

ודן הצ"צ האם יש לחייב ר' יעקב, ומוכיח מתוך הגמרא שאדם יכול ליהרר עצמו מצינים ופחים, שאפילו על ידי אונס אינם יכולים לבא עליו, א"כ היה נראה שיש לתלות מיתת הנער שמת בצינה בפשיעת מר יעקב כ"ץ שלא שמרו כראוי, והוליכו בדרך שלא היה יכול להציל את עצמו, ולא מיחשב לאונס שהרי כתבו התוספות בהדיא שאפילו על ידי אונס אינן יכולין לבא עליו אם רוצה ליזהר.

אבל דוחה את זה שהרי כשיצאו לכתחלה מהעיר עדיין לא היה הרוח סוער ולא היה סכנה לצאת לאדם שהוא מלובש כראוי, והא קא חזינן שאין אדם נמנע מלילך לדרך שהוא צריך אפילו בזמן שהקור גדול, אלא שצריך שיהא מלובש כראוי, והוא והנער היו מלובשים שהרי ביום שלפניו היה כמו כן קור גדול והלכו מכאן לעיר לאב ולא הוזקו.

חייך קודמין

ואי משום שכשבאו לכפר ששם היה הנפח כבר היה הרוח סוער ומתחזק והיה לו לישאר שם, בהא נמי לא פשע שהרי אמר אל הנער אם רוצה לישאר שם שהרשות בידו, אלא שלא רצה הנער לישאר שם והיה מתחזק לילך, מאי הוי ליה למיעבד. ואי משום שאחר כך כשנתייגע הנער ולא היה יכול לילך לא היה לו להניחו לבדו על פני השדה אלא היה לו לישאר אצלו ואפשר שהיה יכול להשיב את נפשו ולהצילו, לאו מילתא הוא שהרי היה צריך להציל את עצמו וחיי קודמין, ואלו היה נשאר הוא עמו על השדה היה מסתכן כמוהו והיו מתים שניהם, ובריש איזהו נשך (סב, א) תנינא שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותין שניהם מתים אם שותה אחד מהן מגיע לשוב דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם

וימותו ואל יראה א' מהם במיתתו של חבירו עד שבא רבי עקיבא ודרש וחי אחיך עמך חיך קודמין לחיי חבירך.

אלא שמכל מקום כיון דכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא יש לתלות קצת אשמה בכמר יעקב כ"ץ בזה שלא נשאר עם הנער בכפר ההוא כיון שראו שהרוח היה הולך וסוער כל כך, אע"ג דכבר כתב שאין להפשיעו בזה כיון שהוא אמר אל הנער שישאר שם ולא רצה הנער מאי הוה ליה למיעבד, מ"מ לא מיפטר בהכי כיון דאסור להתייחד עם הגוי כדתנן ריש פרק ב' דע"ז לא יתייחד עמהם מפני שחשודין על שפיכות דמים, א"כ לא היה רשאי להניחו יחידי עם הגוי.

ועוד יש לו לתלות קצת פשיעה משום שהנער היה משרתו ובעסקיו הלך עמו הוי הוא כגורם מיתתו דהכי כתב מהרי"ו בתשובה הביאו מהרש"ל ומהר"ם לובלין וכן פסק נמי בבאר שבע. וא"כ הוא הדין נמי כאן שהנער הלך עמו בעסקיו ומת על הדרך מחמת צינה מיקרי הוא הגורם לדברי הפוסקים.

ואע"ג שכבר כתב לעיל (סימן ו) שיש לגמגום על הפסק דשליח שנהרג כשהלך בשכרו לא דמי להאי מעשה דדוד בנוב, דהתם דוד היה הוא הגורם והכשיל לאחימלך בלי הגיד לו כי בורח הוא, אבל שליח ההולך בשכרו שמדעתו מוסר נפשו לסכנה ודאי דאין בעל בית השוכרו מיקרי הגורם כמו שהאריך לעיל.

אבל כמו שכתב שם שמ"מ למעשה אין לזוז מדבריו של מהרי"ו וכל הגדולים שנגררו אחריהם וצריך כפרה, לכך כיון שמר יעקב כ"ץ רוצה להצדיק את עצמו ולצאת ידי ספיקו ולבו הומה עליו, יש לו לילך על קברו של הנער עם תלתא גברא דסמיכי ויבקש מחילה ממנו, ויתענה ארבעים יום רצופים ולא יאכל בשר ולא ישתה יין בלילה, ואח"כ יתענה כל יום ב' וה' משך שנה תמימה, גם כל ערב ראש חדש, ולא יאכל בשר ולא ישתה יין לא בליל שלפני התענית ולא בליל שלאחר התענית, חוץ מר"ח שרשאי לאכול בשר ולשתות יין אבל לא דרך שכרות, ולא ילך לשום סעודה ושמחה אפילו לסעודת מצוה כל משך שנה זאת, ויתענה בי' ימי תשובה כל ימי חייו, וכן בה"ב אחר הרגלים וכן ערב ראש חדש כל ימי חייו.